

Raikin despre... Raikin

„Sînt nedrepti cei care spun c a risul ar supăra. Nu supără decit ceea ce-i întunecat. Risul însă este luminos!” Aceste cuvinte ale lui Gogol, exclamate cu amară m nie, în renumita „Teşire din teatru după reprezentarea unei comedii noi”, ne vin în minte v z ndu-l pe Arkadii Raikin. Poate fiindcă Raikin, vorbindu-ne despre existenţa şi tradiţia teatrului său de miniaturi, i-a evocat în primul r nd pe Gogol şi pe Saltikov-Scedrin, numindu-i adevăraţi predecesori, a căror nobilă şi asanatoare muncă el o continuă cu creatoare fidelitate. Poate fiindcă marele adevăr conţinut în aceste cuvinte il înţelegem fulgerător şi deplin v z ndu-l pe Arkadii Raikin în fascicolul de lumină al reflectorului, singur în scenă; il înţelegem datorită uimitoarei lui capacităţi de a exprima sintetic şi cu profunzime sentimentele şi atitudinea *luminoasă* a celui mai înaintat contemporan al nostru, faţă de tot ce reprezintă vechiul * ntunecat*.

Tradiţionalul turneu teatral din Luna marii revoluţii ne-a adus anul acesta, de la înălţimea unei tribune de educaţie comunistă, o exemplar  atitudine umanistă, o pildă de g ndire cu adevărat eliberată, care, cu demnit te şi m nje, luptă şi mătură din calea sa neajunsurile, ur ţenia, murdăria a secole de înjosire şi alienare a personalităţii umane: Teatrul de Miniaturi din Leningrad şi renumitul său conducător! Despre teatrul său, Arkadii Raikin ne-a spus: „Nu sînt de părerea unor tovarăşi care socot că, cu c t ne apropiem de comunism, teatrul nostru nu va mai avea ce face şi, prin urmare, va trebui să-şi închidă porţile. C t timp vor exista oameni răi şi nedrepti, ticăloşi şi indiferenţi, slugarnici şi meschini, mincinoşi şi geloşi, egoişti şi carieristi, intriganţi şi demagogi, teatrul nostru va avea despre ce să discute cu publicul. Dimpotrivă, acum, teatrul nostru are perspective foarte mari: noi trebuie să ne intensificăm munca şi lupta, fiindcă în comunism trebuie să între oameni buni, cinştiţi, conştienţi; cred că la formarea lor ajutăm şi noi!” Modalitatea prin care se exprimă acest „ajutor” tovar şesc, dat cu promptitudine şi fidelă prezenţă în actualitate, cu conştiinţă publicistică şi răspundere agitatorică, este de o inegalabilă şi inimitabilă expresie artistică, unică în felul ei.

Modest, Arkadii Raikin nu vorbeşte despre sine. El ne-a silit să ne g ndim la Chaplin, evoc ndu-l cu emoţie: „M reţia lui Chaplin — mărturiseste Raikin — stă în faptul că întregul lui talent, plenitudinea forţelor creatoare, el şi le-a închinat umanismului. Să dispună de public după placul lui, silindu-l să ridă în hohote sau să pling , şi numai în numele unei idei înalte — asta poate s-o facă numai marele Chaplin, fenomen incomparabil al artei contemporane”.

Dar Arkadii Raikin nu dispune oare de public după placul lui? În numele celui mai înalt ideal moral, el înfierează vechiul din fapte și conștiințe, gravînd, în aqua forte a satirei, un memorabil insectar cu vietăți dăunătoare — îngemănate „ploșniței normalis“ — și stîrnește hohote, cascade de rîs, care au darul nu numai să ucidă și să nimicească, ci și să dezintoxice, să lecuiască.

„Publicul nu trebuie însă numai să rîdă trei ore în șir la spectacolul nostru — ne spune Raikin —, contrastul, contrapunctul, alternarea umbrei și luminii constituie o lege a artei.“ Și Raikin te face să devii trist. Foarte trist. Nu numai cînd îți schițează, într-o imagine lapidară și lucidă, condiția tragică prin sterilitatea ei sufletească a omului din egoism lipsit de familie sau a unei existențe cheltuite în acte cotidian biologice, fără țintă și ideal; ci și — mai cu seamă — atunci cînd îți arată exemplare provenite din preistoria omenirii, care — fie că suferă de cumplita boală a indiferenței față de oameni, fie că au gîndirea inertă și supusă șabloanelor, fie că sînt periculoși prin prostie și incapacitate sau prin mirșăvie și imoralitate — otrăvesc aerul celor din jur, împiedicîndu-i să trăiască.

Care este taina, care este secretul acestei puteri, acestei tulburătoare facultăți de a acționa direct, categoric și impulsiv asupra spectatorului, determinîndu-l la rîndul lui să acționeze, pe care o deține Raikin? Modest, Arkadii Raikin nu vorbește despre sine, ci despre condiția actorului contemporan în general, fie el actor de dramă, de comedie sau de miniaturi: „Actorul din zilele noastre trebuie să privească lumea de pe poziții limpezi, clar formulate, și întotdeauna, în orice împrejurare, în scenă ca și în viață, dar mai ales în scenă, să-și exprime gîndurile despre tot ce-l înconjoară, tot ce vede, aude și simte. Să te machiezi în așa fel încît să nu te recunoască nici propria-ți mamă, să te deghizezi sub o mască sau alta, nu e o problemă care să țină de categoria artei“. Băgați de seamă, asta ne-o spune Raikin, maestrul metamorfozelor rapide, virtuozul protagonist al turului de forță în transformări dovedit în sceneta „Hotel Inturist“.

„Important e și redarea procesului gîndirii, determinarea esenței structurale a fiecărui personaj, sesizarea fluxului vieții interioare.“ Aceasta ne-o demonstrează practic și exemplar tot Raikin, în același număr „Hotel Inturist“, uimind nu atît prin fantastica rapiditate a schimbărilor „la față“, cît prin instantaneea intrare în „pielea personajului“, în psihologia și comportamentul lui. „Ca și scriitorul autentic contemporan, actorul contemporan — continuă Raikin — trebuie să fie frămîntat, preocupat de problemele pe care le dezbate. Ca și scriitorul, ca și ziaristul, actorul — și mă refer îndeosebi la actorul teatrului nostru — trebuie să studieze temeinic actualitatea, să participe intens la preocupările și frămîntările epocii noastre, în fiecare etapă a construcției noastre; mai mult decît atît, să prevadă aceste preocupări și frămîntări, să le preîntîmpine, să sesizeze neajunsurile, frînele și cauzele lor, să scoată curajos la iveală lipsurile. Vi-l imaginați oare pe Gogol sau pe Cehov mergînd la directorul teatrului și întrebînd: «Vă rog, spuneți-mi: ce vă frămîntă? Ce aspecte și probleme să tratez?» Acutul simț al contemporaneității trebuie să-i fie propriu actorului nostru și să-i aparțină organic, ca orice simț. Ca să poată susține dialogurile cu spectatorul (și aceasta e o condiție fundamentală a teatrului nostru de miniaturi), actorul trebuie să aibă punctul său personal de vedere în orice problemă dezbătută. Cît despre obiectivele acestor dialoguri (și aici Raikin atinge, precum se vede, probleme de conținut ale spectacolelor sale — M. I.), cred că nu există subiecte cu liber acces și altele, dimpotrivă, interzise. Fie că vorbești despre portarul unei instituții, fie că te referi la directorul ei, importantă este platforma ideologică pe care te situezi vorbind. Problema principală a satirei este determinarea poziției în marea direcției atacului satiric. Cei care socot că despre nasture *pot* vorbi, dar despre haină — nu, nu pot fi considerați creatori cu răspundere obștească și artistică. Important este să stabilești în numele *cui* vorbești și acționezi, în numele *căror* principii îi faci pe oameni să rîdă de *ceva*. Oricît de aspră ar fi satira, spectatorul trebuie să plece din sala de spectacol cu convingerea fermă că în societatea noastră fenomenele negative, rămășițele unei morale vechi vor fi cu siguranță lichidate. Dacă ceea ce îi face pe oameni să rîdă este în folosul poporului, în folosul țării, al progresului omenirii, atunci se realizează acel umor pozitiv, optimist, eficient, cu răsunset puternic și imediat. Dar dacă îți freci mînile de bucurie că ai găsit un neajuns de care să-ți bați joc și te delectezi savurîndu-l, atunci vei vorbi oamenilor despre, hai să zicem, fumul de țigară; cînd ți se va reproșa satisfacția, bucuria răutăcioasă, vei spune, apărîndu-te: «Doar n-am spus nimic, m-am referit numai la fumul de țigară!» De înșelat nu poți înșela

Arkadii Raikin în trei roluri diferite

însă pe nimeni înlocuind chestiunile fundamentale, arzătoare, care frământă masele, cu aspecte lăturalnice, ne semnificative ale vieții, care-i preocupă pe prea puțini.“

Acest umor pozitiv, optimist, eficient, cu un puternic și imediat răsunet, este iradiat de fiecare moment din „Paginile alese“ ale spectacolului Teatrului de Miniaturi din Leningrad. Tonalitatea lui, într-un chip nou emoționantă prin vibrația patosului cetățenesc, de înaltă responsabilitate comunistă, transmite sălii fior și elan combativ.

Frumusețea, noblețea artei lui Raikin, prezidată, precum am văzut, de principiile profund umaniste ale gândirii înaintate, se exprimă prin mijloace artistice specifice, proprii ei. Originalitatea expresiei derivă, printre altele, din atribuțiile de actor total, pe care Raikin le posedă în chip desăvârșit. Actor total, stăpîn al unor instrumente complexe și variate de exprimare artistică, Arkadii Raikin este mim, imitator și „transformist“, cîntăreț și dansator; scînteietor, incisiv în miniatura comică, grotesc în caricatura hiperbolică, liric și cu pudoare sentimental în variațiunile pe teme „eternă“, trist în unele momente, ironic în altele, el meditează filozofic, adică transformînd, însoțindu-și orice gest, cuvînt, intenție și faptă de o gîndire vie și combativ-incandescentă, proprie unui comandant al opiniei publice. Pe drept cuvînt, Raikin consideră genul „miniaturii“ ca pe un principiu de teatru, ale cărui legi el le exemplifică și le respectă cu rigoare. Legile acestui gen s-au arătat a fi, deci, precizia revelatoare și rigoarea detaliului — psihologic și tipologic —, selectarea concentrată a amănuntului, laconismul în expresie, lapidarul în descriere, îndrăzneța abordare a zonelor inefabilului și imperceptibilului, totul subordonat ideilor, unei bogății și profuziuni de idei, continuu angajate pe baricada luptei dintre nou și vechi.

Despre acest teatru și principiu de teatru se pot scrie studii ample avînd drept obiect complexa personalitate a lui Raikin, colaborarea lui creatoare cu colectivul și interdependența acestor doi factori — repertoriul și realizarea lui scenică, conținutul inovator și forma corespunzătoare.

Rîndurile de față nu s-au vrut însă o cronică a spectacolului. Prin urmare, nu abordează desfășurarea lui propriu-zisă și nu comentează aportul substanțial și calitățile deosebite ale celorlalți actori din acest colectiv talentat, ca de pildă T. A. Novikov, V. N. Leakovițki, O. N. Malozemova, R. M. Roma, I. L. Petrușenko, M. I. Maximov, V. V. Merkușev și ceilalți. De asemenea, nu stăruim asupra prezenței deosebit de utile a lui Mircea Crișan, originală și modestă, prezență talmăcitoare în spectacol. El a adus o merituosă contribuție la dispariția unei bariere însemnate — cea a limbii — într-un spectacol al artei cuvîntului, în care Raikin și trupa lui nu au rămas datorii graiului nostru (și încă cu o savoare specifică ce a suplimentat valoarea creației) și în care fericita colaborare cu actorul român a fost tot inițiativa și realizarea animatorului Teatrului de Miniaturi din Leningrad. Am dorit doar să împărtășim cititorilor noștri cîteva reflecții asupra artei lui Raikin prin mijlocirea faptelor lui de artă și mai ales a gîndurilor lui despre artă.